

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка Факультет іноземної та
слов'янської філології
Кафедра української мови і літератури**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету іноземної та
слов'янської філології

Андрій КОВАЛЕНКО

«29» серпня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СУМЩИНА ДІАЛЕКТНА: СХІДНОПОЛІСЬКИЙ АСПЕКТ**

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальність **014 Середня освіта (Українська мова і література)**

освітньо-професійна програма

Середня освіта (Українська мова і література. Зарубіжна література)

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Мова навчання

українська

Погоджено науково-методичною
комісією

факультету іноземної та слов'янської
філології

«30» серпня 2024 р.

Голова

Громова Н. В., кандидат педагогічних
наук, доцент

Суми 2024

Розробник:

Кумеда Олена Павлівна, кандидат філологічних наук, доцент

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри української мови і літератури

Протокол № 1 від «29» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

Семеног О. М., докт. пед. наук, проф.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	бакалавр	вибіркова	
		Рік підготовки:	
		3-й	3-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр	
		6-й	6-й
		Лекції	
		20 год.	
		Практичні, семінарські	
		26 год.	
		Самостійна робота	
		72 год.	
		Консультації:	
		2 год.	
		Вид контролю: залік	

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета – розкриття специфіки функціонування східнополіського діалекту в ареалі північно-західних говірок Сумщини, зокрема, через поглиблене вивчення специфіки східнополіського континіуму в межах Сумщини, курс покликаний унаочнити старожитні риси північного наріччя як одного з «історико-етнографічних суперрегіонів», частково й

завдяки залученню живого мовлення діалектоносіїв, останнє дає можливість краще обізнатися з регіональною культурою; поглиблення знань з української діалектології та історії мови; розкриття зв'язків літературної та діалектної мови, формування навичок аналізувати мовні явища; прищеплення навичок **академічної доброчесності**.

Завдання:

- охарактеризувати основні фонетичні, лексичні та граматичні риси східнополіського говору північного наріччя;
- з'ясувати специфіку формування східнополіського говору, його взаємодію з іншими діалектами;
- висвітлити роль східнополіського говору у формуванні сучасної української літературної мови;
- закріпити здобуті в курсі «Українська діалектологія» навички збирати й записувати діалектний матеріал;
- виробити навички аналізу діалектної мови, виявлення діалектизмів в усному мовленні, етнографічних записих, творах художньої літератури тощо;
- сформувані навички виявлення впливу діалектного оточення на усне й писемне мовлення школярів.

Методи навчання

Абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, проблемно-пошуковий, дослідницький, частково-пошуковий, інтерактивні (вебінари, тренінги, презентації, дистанційні освітні технології), практичні методи навчання (вправи, лабораторні, практичні, графічні та дослідні роботи).

2. Передумови для вивчення дисципліни

Вступом до вивчення дисципліни є курси *діалектології, сучасної української літературної мови, старослов'янської мови та історичної граматики*.

Пропонований курс «Сумщина діалектна: східнополіський аспект» є логічним продовженням названих вище дисциплін й перебуває у зв'язках з ними та відповідними розділами мовознавства. Призначення курсу – поглибити знання з української діалектології та історії мови. Етнокультурний ландшафт порівняно молодшої (як адміністративно-територіальної одиниці) Сумщини являє собою суцвіття різновекторних історико-культурних стратів та мовних потоків, один з яких репрезентує давню етноконтактну зону – Полісся. Тож дотичність сумської землі до найдавніших реліктів праслов'янської та праукраїнської культури актуалізує потребу більш докладного вивчення східнополіського говору в межах пропонованого курсу. До того ж значну увагу до території Полісся обґрунтовано «яскравою діалектною специфічністю цієї зони й важливістю поліських мовних фактів для розв'язання низки не тільки україністичних, але й славістичних проблем». У світлі сказаного у вищій школі, орієнтованій на підготовку вчителя-словесника, доречним є поглиблене вивчення й аналіз архаїчних поліських мовних явищ, що, з одного боку, вияснюють важливі історичні зміни української мови на різних її рівнях, з іншого – наближають майбутнього учителя до діалектної специфіки свого регіону, а це у свою чергу уможлиблює більш ефективну роботу над помилками в мовленні учнів.

Вивчення пропонованого курсу зорієнтоване на допомогу майбутньому вчителю 1) добре орієнтуватися в рисах східнополіського говору; 2) виявляти східнополіські локалізми в мовленні учнів, правильно реагувати на постійну взаємодію літературної мови з територіальними й соціальними діалектами.

3. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах
82-89	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію.
74-81	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і побунтувати його положення.
64-73	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами.

60-63	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні
35-59	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом.
1-34	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.

4. Методи оцінювання

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за системою ЄКТС та національною шкалою оцінювання. Накопичувальна бально-рейтингова система передбачає оцінювання компетентностей, передбачених освітньо-професійною програмою, за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності: активна робота на лекціях, виступ (виступ на практичних заняттях, наукових семінарах, конференціях, виховних заходах тощо), дискусія, тестування, контрольна і самостійна робота, поточний і підсумковий контроль.

Розподіл балів

Денна форма навчання

Поточний контроль												Самостій на робота	Сума
РОЗДІЛ 1			РОЗДІЛ 2					РОЗДІЛ 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	60	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
Контроль самостійної роботи													
ККР								ІНДЗ					
4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	2	40	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання:

- контрольна робота;
- тестування;
- реферат;
- індивідуальна навчально-дослідна робота; - поточний контроль.

6. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ПІВНІЧНІ ГОВІРКИ СУМЩИНИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ АРХАЇЧНИХ ДІАЛЕКТНИХ ТИПІВ СЛАВІЇ

Тема 1. Північне наріччя. Історія формування північного наріччя. Фонетичні особливості північного наріччя. Морфологічні та лексичні риси північного наріччя. Північні діалекти, межі їх поширення, історія виникнення. Фонетичні, граматичні і лексичні риси східнополіського, середньополіського та західнополіського говорів.

Тема 2. Діалекти Сумщини. Розташування Сумщини. Дослідження діалектів Сумщини. Фонетичні особливості діалектів Сумщини. Лексичні особливості діалектів Сумщини. Морфологічні особливості діалектів Сумщини. Синтаксичні особливості діалектів Сумщини.

Тема 3. Старожитні діалекти Сумщини. Північні говірки Сумщини як репрезентанти архаїчних діалектних типів Славії. Джерела інформації про східнополіський говір. Етнографічні записи П. О. Куліша та Б. Д. Грінченка як історикомовні документи з території східнополіського говору північного наріччя.

РОЗДІЛ 2. РИСИ СХІДНОПОЛІСЬКОГО ГОВОРУ ПІВНІЧНОГО НАРІЧЧЯ

Тема 4. Фонетичні риси східнополіського говору. Рефлекси */o/. Рефлекси */o/ в новозакритих складах. Рефлекси */o/ в закритому складі повноголосних структур. Рефлекси

**/o/* в анлаугі. Рефлекси **/o/* в префіксі та прийменникові *від* (др. *отъ*). Рефлекси **/o/* в префіксах *ві-*, *ді-*, *зі-*, *обі-*, *пів-*, *під-*, *піді-*, *по-*, *про-*, *розі-* та прийменниках *вві* (*уві*, *ві*), *зі*, *наді*, *переді*, *піді*; рефлекси **/o/* в префіксах *до-*, *по-*, *про-*.

Тема 5. Фонетичні риси східнополіського говору. Вокалізм. Рефлекси **/e/* в новоутвореному закритому складі. Рефлекси **/ě/* в наголошеній та ненаголошеній позиціях. Репрезентанти */o/* та */a/*. Рефлекси **/i/*. Приставні голосні [i], [o].

Тема 6. Фонетичні риси східнополіського говору. Консонантизм. Реалізація м'якості /л'/ через альвеолярний [l+]. Опозиція /р/ - /р'/. Твердість / м'якість шиплячих

Рефлекси **dj* в дієслівних формах. Вторинний звук *ʊ* в іменних формах. Рефлекси **g*. Асимілятивні зміни приголосних у префіксах, прийменниках та в інших позиціях. Протеза. Епентеза. **Тема 7. Морфологічні риси східнополіського говору. Іменні частини мови.** Морфологічні риси східнополіського говору. Іменник: форми іменників II відміни називного-знахідного відмінка множини; іменники II відміни середнього роду однини; форми давального та місцевого відмінків іменників II відміни однини та сучасна українська літературна мова (правописна норма). Займенник: особові займенники; неособові займенники. Членні нестягнені та короткі форми прикметників і займенників. Ступені порівняння прикметників та прислівників.

Тема 8. Морфологічні риси східнополіського говору. Дієслово. Службові частини мови. Дієслово: форми інфінітива; зворотні дієслова та дієслівні форми 3-ї особи однини I дієвідміни; форми дієслів 1-ї особи множини; дієслівні суфікси *-ова-* та *-ува-*. Сполучник. Прийменник (на матеріалі першодруків творів П.Куліша). Частка.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ЗБИРАННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНОГО МАТЕРІАЛУ. ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТІВ У ШКОЛІ

Тема 9. Українська лексикографія та лінгвістична географія. Загальні та тематичні діалектні словники. Історія світової та української лінгвогеографії. Атлас української мови – фундаментальне дослідження українських діалектологів. Регіональні атласи української мови.

Тема 10. Збирання і дослідження діалектів. Лінгвістична географія: практичний аспект. Спроби складання питальників для збирання діалектного матеріалу. Підготовка до збирання діалектів. Методи збирання діалектного матеріалу: анкетний; експедиційний. Особливості запису фонетики, морфології, синтаксису, лексики. Методи дослідження: описовий; лінгвогеографічний. Основні види лінгвістичних карт: карти явищ; карти ізоглос (ізофона, ізоморфа, ізолекса). Лінгвістичні атласи та їхні види: загальномовні; регіональні; атласи групи споріднених мов; атлас окремої мови. Атлас української мови, його структура й завдання. Загальнослов'янський лінгвістичний атлас.

Тема 11. Виправлення помилок, зумовлених діалектним оточенням. Робота над подоланням фонетичних діалектних помилок. Відхилення від норми в наголошуванні слів. Морфологічні діалектизми в мовленні учнів і їх виправлення. Лексичні діалектні помилки і їх виправлення. Орфографічні помилки, зумовлені діалектним впливом. Особливості вивчення української мови в різних діалектних регіонах. Поняття про діалекти української мови в V класі. Ознайомлення учнів з професійною діалектною лексикою в VI класі.

Тема 12. Взаємодія говорів і літературної мови. Виявлення діалектизмів у творах художньої літератури. Аналіз текстів творів Т. Шевченка, П. Куліша І. Франка, Ю. Федьковича, В. Стефаника, М. Коцюбинського на предмет відбиття діалектизмів.

Характеристика діалектних (лексичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних) рис художніх творів, що вивчаються в школі.

7. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	зокрема				Усього	зокрема			
		Лекції	Практ.	Конс.	Самост.р		Лекції	Практ.	Конс.	Самост.р
Розділ 1. ПІВНІЧНІ ГОВІРКИ СУМЩИНИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ АРХАЇЧНИХ ДІАЛЕКТНИХ ТИПІВ СЛАВІЇ										
Тема 1. Північне наріччя	6	2			4					
Тема 2. Риси східнополіського говору північного наріччя	4				4					
Тема 3. Старожитні діалекти Сумщини	10	4	2		4					
Разом за розділом 1	20	6	2		12					
РОЗДІЛ 2. РИСИ СХІДНОПОЛІСЬКОГО ГОВОРУ ПІВНІЧНОГО НАРІЧЧЯ										
Тема 4. Фонетичні риси східнополіського говору. Рефлекси */o/	14	4	4		6					
Тема 5. Фонетичні риси східнополіського говору. Вокалізм	12	2	4		6					
Тема 6. Фонетичні риси східнополіського говору. Консонантизм	14	4	4		6					

Тема 7. Морфологічні риси східнополісько го говору. Іменні частини мови	14	2	4		8					
Тема 8. Морфологічні риси східнополісько го говору. Дієслово. Службові частини мови	12	2	4		6					
Разом за розділом 2	62	14	20		28					
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ЗБИРАННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНОГО МАТЕРІАЛУ. ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТІВ У ШКОЛІ										
Тема 9. Українська лексикографія та лінгвістична географія	8				8					
Тема 10. Збирання і дослідження діалектів. Лінгвістична географія: практичний асpekt	8				8					
Тема 11. Виправлення помилки, зумовлених діалектним оточенням	10			2	8					
Тема 12. Взаємодія говорів і літературної мови	12		4		8					
Разом за розділом 3	38		4	2	32					
Усього годин	120	20	26	2	72					

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Північне наріччя	2	
2.			
3.	Старожитні діалекти Сумщини	4	
4.	Фонетичні риси східнополіського говору. Рефлекси */o/	4	
5.	Фонетичні риси східнополіського говору. Вокалізм	2	
6.	Фонетичні риси східнополіського говору. Консонантизм	4	
7.	Морфологічні риси східнополіського говору. Іменні частини мови	2	
8.	Морфологічні риси східнополіського говору. Дієслово. Службові частини мови	2	
9.	Українська лексикографія та лінгвістична географія		
10.	Збирання і дослідження діалектів. Лінгвістична географія: практичний аспект.		
11.	Виправлення помилок, зумовлених діалектним оточенням		
12.	Взаємодія говорів і літературної мови		
		20	

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.			
2.			
3.	Старожитні діалекти Сумщини	2	
4.	Фонетичні риси східнополіського говору. Рефлекси */o/	4	
5.	Фонетичні риси східнополіського говору. Вокалізм	4	
6.	Фонетичні риси східнополіського говору. Консонантизм	4	
7.	Морфологічні риси східнополіського говору. Іменні частини мови	4	
8.	Морфологічні риси східнополіського говору. Дієслово. Службові частини мови	4	
9.	Українська лексикографія та лінгвістична географія		
10.	Збирання і дослідження діалектів. Лінгвістична географія: практичний аспект.		

11	Виправлення помилок, зумовлених діалектним оточенням		
12	Взаємодія говорів і літературної мови	4	
	Разом	26	

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Північне наріччя	4	
2.	Риси східнополіського говору північного нарічч.	4	
3.	Старожитні діалекти Сумщин.	4	
4.	Фонетичні риси східнополіського говору. Рефлекси */o/ .	6	
5.	Фонетичні риси східнополіського говору. Вокалізм.	6	
6.	Фонетичні риси східнополіського говору. Консонантизми.	6	
7.	Морфологічні риси східнополіського говору. Іменні частини мови.	8	
8.	Морфологічні риси східнополіського говору. Дієслово. Службові частини мови.	6	
9.	Українська лексикографія та лінгвістична географія.	8	
10.	Збирання і дослідження діалектів. Лінгвістична географія: практичний аспект.	8	
11.	Виправлення помилок, зумовлених діалектним оточенням.	8	
12.	Взаємодія говорів і літературної мови.	4	
	Разом	72	

8. Рекомендовані джерела інформації Основні /підручники, посібники та інше методичне забезпечення/

1. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіон. діалектології для студ. спец. «Укр. мова і літ.». Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 256 с.
2. Березовська Г. Г. Українська діалектологія: навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с.
3. Глуховцева К.Д., В.В.Леснова, І.О.Ніколаєнко, Т.І.Сердюк. Східнослов'янські українські говірки: наук.-навч. посібник / За ред. П.Ю. Гриценка. Луганськ, 2001. 107 с.
4. Гримашевич Г.І. Українська діалектологія: Курс лекцій. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 176 с.
5. Дорошенко Л. І. Етнолінгвістичний аспект дослідження східнополіських говірок: навч.-метод. посібник для студ. філол. факультетів пед. ін-тів та ун-тів. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. 86 с.
6. Кобирилка Г. С., Рябець Л. В. Українська діалектологія: витоки та перспективи.

Українська мова. 2018. № 4. С. 92–100. Режим доступу:
https://iulnasu.org.ua/pdf/ukrmova/4_18/10.pdf

7. Конспект лекцій із української діалектології: для студентів напряму підготовки 6.020202 Філологія (укр. мова і літ.) / Укл. В. М. Куриленко, Д.А.Марєєв. Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2014. 96 с.
8. Кумеда О. П. Вивчення рис східнополіського говору північного наріччя на матеріалі етнографічних записів ХІХ ст.: навчально-методичний посібник. Суми: СумДПУ, 2017. 70 с.
9. Лизанець П. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. *Діалектологічні студії*. 3. Збірник пам'яті Ярослави Закревської. Львів, 2003. С. 247–256. 10. Монахова Т. В. Українська діалектологія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім.Петра Могили, 2010. 128 с.
11. Сердега Р. Л. Сагаровський А. А. Українська діалектологія: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
12. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.
13. Шеремета Н. П. Українська діалектологія: Практичні заняття: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. 124 с.
14. Яким М. Б. Українська діалектологія: навчально-методичний посібник. Дрогобич: Коло, 2003. 48 с.

Додаткові

1. Гриценко П. Українська діалектна лексика: реальність і опис (деякі аспекти). *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти*: матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 5–23.
2. Гриценко П. Ю. Інформаційний простір діалектного тексту. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / Відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 100–118.
3. Делюсто М. Українська наддунайська говірка: збірник діалектних текстів: навч. посібник. Ізмаїл: СМІЛ, 2016. 196 с.
4. Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. 224 с.
5. Діалектологічні студії. 12: Діалект і пам'ятка / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 598 с.
6. Жулинський М. Г. Народна мова – дух народу. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / Відп. ред. П. Ю. Гриценко. НАН України. Інститут української мови. К.: КММ, 2015. С. 6–7. Режим доступу: http://www.komm.ltd.ua/images/dialekt_text2.pdf
7. Дейниченко Н.П. Звуконаслідувальні орнітоніми східнополіського говору. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти*: матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 108–114.
8. Дейниченко Н. П. Мотиви номінації зоологічної лексики східнополіського говору. *Філологічні науки:зб. наук. праць*. Суми: СумДПУ, 2000. С. 31-42.

9. Дядишева-Росовецька Ю. Про наддіалектний характер мови українського фольклору. *Українська мова та література*. 2000. № 28 (липень). С. 6.
10. Карпенко Ю. Діалектологія і ономастика. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі: до 100-річчя проф. Федота Трохимовича Жилка*. К., 2008. С. 86–88.
11. Матвіяс І. Г. Діалектна основа консонантизму в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2005. № 2. С. 32–41.
12. Матвіяс І. Г. Проблема визначення українських наріч. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 13–18.
13. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : міфи та правда про трьох братів слов'янських зі “спільної колиски” / НАН України, Інст мовознавства ім. О.О. Потебні. 2-ге вид., доп. К.: Арістей, 2004. 180 с. Режим доступу: <http://www.inmo.org.ua/departments/zpsm/staff/pivtorak.html>
14. Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 13–16. 15. Хом'як І. Взаємодія літературної мови і діалектів. *Дивослово*. 2000. № 10. С. 12–14.

Інформаційні ресурси

1. Видайчук Т.Л. Фонетичні особливості східнополіського говору північного наріччя української мови (на матеріалі етнографічної спадщини Бориса Грінченка) <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/194/186>
2. Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах: Зб. наук. пр. Вип. 4 [Електронний ресурс]/ Упорядкування Г. Л. Аркушина. Луцьк: РВВ —Вежа|| Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 428 с. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vftk/2007_4.pdf3.
3. Гримашевич Г. І. Концепція взаємодії літературної мови та діалектів у мовознавчій спадщині Івана Франка. 2006 <https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/o. b. samborska boiko lexical dialect words in the early prose of ivan franko.pdf>
4. Гуйванюк Н. Словник буковинських говірок [Електронний ресурс]. Чернівці: Рута, 2005. 688 с. –Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1060735/4>. 5. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори [Електронний ресурс]. К.: Наукова думка, 1990. 169 с. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/232629/>
6. Матвіяс І. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури file:///C:/Users/Qwerty/AppData/Local/Temp/Npchdufm_2013_219_207_27.pdf
7. Північне наріччя. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um161.htm>
8. Самборська О.Б. Бойківські лексичні діалектизми в ранніх прозових творах І. Франка. 2017. https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=457

9. Словник українських говірок Карпатського регіону: пояснення та походження слів [Електронний ресурс] / Укл. Д. П. Савчук; Київ; Косів: Писаний Камінь, 2012. 154 с. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1245614>
10. Східнополіський говір. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um155.htm>
11. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів–Нью-Йорк, 2008. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/793175/>

Збірники текстів, хрестоматії з діалектології української мови

1. Бідношия Ю. І., Дика Л. В. Говірки Бориспільщини: Сучасні діалектні тексти та пам'ятки мови. К., 2008. 480 с.
2. Говірка села Машеве Чорнобильського району. К.: Довіра. Ч. 1: Тексти / Уклад.: Ю.І.Бідношия, Л.В. Дика. 2003. 455 с.
3. Говірка села Машеве Чорнобильського району [Текст]. К.: Довіра. Ч. 2: Тексти / уклад.: Г.В. Воронич, Л.А. Москаленко, Л.Г. Пономар. 2003. 607 с.
4. Говірки південно–західного наріччя української мови / Упорядник Н.М. Глібчук. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 155 с.
5. Говірки Південної Київщини [Текст]: зб. діалектних текстів / Упоряд. Г.І.Мартінова та ін.; ред. Г.І.Мартінова; НАН України, Інститут української мови, Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси: [б.в.], 2008. 369 с.
6. Этнографические материалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губернияхъ / Б. Д. Гринченко. Вып. 1. Черниговъ, 1895. С. 80–296.
7. Записки о Южной Руси : в 2 т. / П. Кулиш К. : Днипро, 1994. (Репринт з видання 1856–1857 рр.). Т. 1. 1994. 324 с.
https://shron2.chtyvo.org.ua/Kulish/Zapysky_o_Yuzhnoi_Rusy_Tom_1.pdf
<https://www.kobzar.in.ua/knigi/zapiski-o-juzhnoj-rusi-p-kulish-1856-god/>

Словники

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: У 2-х т. Луцьк Луцьк: Ред.–вид. відд. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т.: А–Н, XXIV + 354 с. 1 – 380, Том 2: О–Я, 459.
2. Атлас української мови: в 3 т. Т. І. Полісся, Наддніпрянщина і суміжні землі. К. : Наук.думка, 1984; Т. II. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. К.: 1988; Т. III. Слобожанщина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. К.: Наук. думка, 2001.
3. Бухтій М.В. Лінгвістичний атлас лексики чабанів степових говірок Херсонщини. Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. 156 с.
4. Глуховцева К.Д. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнослобожанських говірок. Луганськ: Альма–матер, 2003. 181 с.
5. Гуйванюк Н. Словник буковинських говірок. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
6. Мацюк З. Із народу не викинеш: діалектний словник фразеологізмів. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 136 с.
7. Словник діалектичної лексики Середнього і Східного Полісся. К., 1961; АУМ, т. 1. К., 1984.

Праці О. П.Кумеди

1. Риси східнополіського вокалізму в мові першодруків творів П. О. Куліша. *Мовознавчий вісник*; МОН України. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; відп. ред. Г. І. Мартинова. 2012. Вип. 13. С. 25–30.
2. Риси східнополіського консонантизму в мові першодруків творів П. О. Куліша. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія «Філологічні науки» / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Кн. 1. С. 63–67.
3. Загальнонародна та рідкісна діалектна лексика XIX ст. у мові першодруків П. О. Куліша. *Лексикографічний бюлетень*; НАН України; Інститут української мови. 2013. Вип. 22. С.62–72.
4. Форми давального та місцевого відмінків іменників II відміни однини в мові першодруків П.О.Куліша. *Філологічні трактати* : Вісник СумДУ. 2014. Т. 6. С. 91–94.
5. Діалектна основа мови першодруків П.О. Куліша. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 5 : зб. наукових праць; за ред. академіка Л.І. Мацько. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 136-141.
6. Одна східнополіська фонетична риса мови першодруків творів П.О. Куліша. *Студії з діалектології*. Матеріали і дослідження / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. Інститут української мови НАН України. Вип. 1. К.: КММ, 2017. С.59–64.
7. Діалект – ідіолект (текст) – літературна норма: матеріали Міжнародної наукової конференції «Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології. До 30-річчя Чорнобильської трагедії (11–12 квітня 2016 року; Інститут української мови НАН України).
8. Вивчення рис східнополіського говору північного наріччя на матеріалі етнографічних записів XIX ст.: навчально-методичний посібник. Суми: СумДПУ, 2017. 70 с.
9. Кумеда О. П. Одна фонетична риса мови творів П.Куліша у світлі словника Грінченка. *Академічні студії*. Серія “Гуманітарні науки”, 2022. С. 33-38.
<http://academystudies.volyn.ua/index.php/humanities/issue/view/14>
<http://academystudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/348>
10. Кумеда О. Східнополіський аспект у вивченні діалектів Сумщини. *Сумщина в історико-філологічному вимірі: монографія* / За заг ред. Н. Кириленко. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. С. 101–137.
11. Кумеда О. П. Ранні східнополіські риси мови першодруків П. Куліша. *Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика*: [колективна монографія]: за заг. ред. О. М.Семеног. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 61-89.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна Конспекти лекцій.

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи.

Контрольні завдання для проведення проміжного контролю.